

Η καταγωγή και η χρήση της σάριζας στον στρατό του Φιλίππου Β και Μ.Αλεξάνδρου.

Η καταγωγή της σάριζας και η οριστική υιοθέτηση της από τον Μακεδονικό στρατό παραμένει προς στιγμή θολή και παρουσιάζει πολλά ιστορικά κενά. Πολλοί ιστορικοί και ερευνητές χρησιμοποιώντας τον μετέπειτα στρατό του Μ.Αλεξάνδρου ως παράδειγμα σχηματίζουν μία ανάλογη εικόνα και για τον στρατό του πατέρα του Φιλίππου Β πράγμα το οποίο δημιουργεί πολλές λανθασμένες εντυπώσεις. Η αλήθεια είναι πως λίγες είναι οι ιστορικές πηγές εκείνες που αναφέρονται με λεπτομέρειες στην σύνθεση και στον εξοπλισμό των στρατευμάτων του Φιλίππου.

Η δημιουργία τμήματος σαρισφόρων προϋποθέτει την ύπαρξη σωμάτων Μακεδονικού πεζικού γεγονός που τουλάχιστον πριν την ηγεμονία του Αλεξάνδρου Β (370 – 368 π.Χ) δεν ήταν υπαρκτό αν και η παρουσία γηγενούς πεζικού την εποχή αυτή είναι αμφισβητήσιμη. Ο Μακεδονικός στρατός όπως είναι γνωστό δεν διέθετε πεζοπόρα τμήματα. Σύμφωνα με τον Θουκυδίδη (Θουκυδίδης 4.79.1,82) ο βασιλιάς της Μακεδονίας Περδίκας Β (454-413 π.Χ) αναγκάστηκε να ζητήσει βοήθεια από τον σπαρτιάτη Βρασίδα έτσι ώστε να προμηθευτεί πεζικό για να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις των Θρακών. Ο υιός του Περδίκας Αρχέλαος Α(413-399 π.Χ) παρόλο το επίτευγμα του να μετατρέψει το βασίλειο της Μακεδονίας σε ισχυρό κράτος δεν μπόρεσε να δημιουργήσει πεζικό παρά την φροντίδα που έδειξε στην αναδιοργάνωση του ιππικού και στην οχυρωματική κατασκευή οχυρώσεων. Ο Αμύντας Έ πατέρας του Φιλίππου Β μέχρι τον θάνατο του το 336π.Χ βασιζόταν στο πεζικό των Λακεδαιμονίων.

Το Μακεδονικό βαρύ πεζικό χρωστά την δημιουργία του αποκλειστικά στον Φίλιππο Β ο οποίος μετά την απελευθέρωση του το 365 π.Χ από την ομηρία στην αυλή του Πελοπίδα στην Θήβα αντέγραψε τις Θηβαϊκές στρατιωτικές τεχνικές. Για τέσσερα χρόνια από 13 μέχρι 17 ετών έγινε μάρτυρας της αποτελεσματικότητας της Θηβαϊκής φάλαγγας οπλιτών κάτι που εφάρμοσε ο ίδιος το 358 π.Χ όταν επικεφαλής του Μακεδονικού πεζικού κατατρόπωσε τους Ιλλυριούς. Σύμφωνα με Διόδωρο (Διόδ. 16.4.5) η συγκεκριμένη μάχη δεν ανέδειξε κάποια καινοτομία σχετικά με την χρήση οπλισμού ή τακτικής. Η πλευροκόπηση των πλαϊνών του εχθρού ήταν η συνέχεια της δοκιμασμένης τακτικής του Πελοπίδα στις Κυνοκεφαλές (364 π.Χ) και του Επαμεινώνδα στην Μαντινεία το 362 π.Χ. Το θαυμαστό ήταν από μόνο του το γεγονός ότι ο Φίλιππος κατάφερε να δημιουργήσει ένα στράτευμα πεζικάρων περίπου 10.000 ανδρών από το μηδέν κάτι εξαιρετικά δύσκολο αν σκεφτεί κανείς την έλλειψη μεσαίας τάξης στην Μακεδονική κοινωνία η οποία τον υποχρέωσε να χρηματοδοτήσει ο ίδιος το όλο εγχείρημα π.χ οπλισμό κλπ. Η πρώτη προβληματική αναφορά σχετικά με την χρήση σάριζας από το Μακεδονικό στρατό γίνεται από τον Διόδωρο (Διοδ. 16.3.2) βασισμένο στα γραπτά του Έφορου, όταν περιγράφει την μάχη της Χαιρωνείας το 338 π.Χ κατά την αναμέτρηση του Φιλίππου με το συνασπισμένο στρατό των Αθηνών και των Θηβών. Ο Διόδωρος αρχικά αναφέρει πως ο Φίλιππος οργάνωσε την φάλαγγα και όχι πως την δημιούργησε αλλά πέρα από αυτό η ίδια η λέξη φάλαγγα δεν σήμαινε πως το Μακεδονικό πεζικό αποτελούνταν αποκλειστικά από σαρισφόρους με μικρές ασπίδες και αυτό γιατί όπως συμβαίνει και στον Όμηρο η λέξη αυτή χρησιμοποιήθηκε να περιγράψει όχι κάτι συγκεκριμένο πέρα από τις διάφορες στρατιωτικές διατάξεις. Το νεαρό της εξουσίας του δεν του άφηνε εξάλλου πολλά περιθώρια πειραματισμών. Ο Δημοσθένης μάλιστα το 341π.Χ αποδίδει την νίκη του Μακεδονικού στρατού το 338 π.Χ στην έλλειψη του βαρύ

πεζικού (Δημ. 9.49). Όπως και να έχει πριν την μάχη της Χαιρώνειας δεν υπήρχε άλλη αναφορά στην χρήση σάρισας αν και αυτή λόγω γεωγραφικών και τακτικών δεσμεύσεων θα πρέπει υποθετικά να χρησιμοποιήθηκε μερικώς από το ιππικό και όχι από το πεζικό. Το συμβάν αυτό επιβεβαιώνεται βιβλιογραφικά από τον Πλούταρχο (Vit.Alex. 9.2) και από τον Διόδωρο (Διοδ.16.86.3) όπου περιγράφουν πως το Μακεδονικό ιππικό εφοδιασμένο με σάριες ήταν το πρώτο στην ιστορία που κατάφερε να σπάσει τις γραμμές του Θηβαϊκού Ιερού Λόχου. Για πρώτη φορά η σάρισα πρέπει να μπήκε στην υπηρεσία του Μακεδονικού πεζικού υπό τον Φίλιππο Β' μεταξύ του Σεπτεμβρίου του 338 και του θανάτου του το 336 π.Χ ή υπό τον γιό του Αλέξανδρο στο διάστημα 8 μηνών μετά τον θάνατο του πατέρα του, την άνοιξη του 335 π.Χ το Μακεδονικό πεζικό εμφανίστηκε οριστικά με σάριες κατά την εκστρατεία του στην περιοχή του Δούναβη. Ανακεφαλαιώνοντας, ο Φίλιππος Β' έφερε δύο καινοτομίες που μεταμόρφωσαν το Μακεδονικό στρατό δίνοντας του το συγκριτικό πλεονέκτημα α) Δημιούργησε εκ του μηδενός μονάδες Μακεδονικού πεζικού όπου σε συνδυασμό με το βαρύ ιππικό εξασφάλιζαν το αήττητο του στρατεύματος β) Υιοθέτησε την χρήση μακριών δοράτων πιθανόν από τους Τριβάλλους με σκοπό την δημιουργία μίας μονάδας κρούσης ιππικού σε σχήμα σφήνας που αποσκοπούσε την θραύση των γραμμών των οπλιτών κατά την απόπειρα μετωπικής συγκρούσεως.

Ο Αλέξανδρος τουλάχιστον κατά τα πρώτα χρόνια της στρατιωτικής του δράσης δεν φαίνεται να διέταξε γενικευμένη χρήση της σάρισας. Το πεζικό του φαίνεται να ήταν οπλισμένο με τα παραδοσιακά όπλα της οπλιτικής φάλαγγας δηλ. δόρυ και ασπίδα. Το σίγουρο είναι πως κατά την εκστρατεία του στην Θράκη το 335 π.Χ τα τμήματα του πεζικού δεν διέθεταν σάρισα αλλά και αργότερα τον ίδιο χρόνο κατά την εκστρατεία εναντίον των Ταυλάντιων αν εμπιστευτούμε τον Αρριανό (Αναβ.Ι.6.1-4) οι πεζικάριοι ήταν εφοδιασμένοι ξανά με κανονικά δόρατα και ασπίδες μίας και η χρήση μακριών δοράτων ανάμεσα στα δύσβατα ορεινά μονοπάτια ήταν μη δόκιμη. Αντίθετα με ότι πιστεύεται η χρήση της σάρισας από τον Αλέξανδρο ήταν μάλλον περιορισμένη, ως κύριο όπλο η φάλαγγα με σάρισα επιλέχθηκε σε δύο μάχες, στα Γαυγάμηλα και στον ποταμό Υδάσπη εναντίον του Πόρου. Ήταν αδύνατον να χρησιμοποιηθούν σάριες στην μάχη του Γρανικού όταν στην απέναντι κατακόρυφη όχθη του ποταμού περίμενε το Περσικό στράτευμα γεγονός που επιβεβαιώνει και ο Αρριανός. Σύμφωνα με Πολύβιο (12.20.3-8) το ίδιο συνέβη και στην μάχη της Ισσού που λόγω της μεσολάβησης ποταμού μεταξύ των δύο παρατάξεων δεν αναφέρει χρήση σάρισας λόγω του ακατάλληλου της τοπογραφίας. Εκεί που η δράση της σάρισας εξασφάλισε μοναδικά πλεονεκτήματα για τους Έλληνες ήταν στην μάχη των Γαυγαμήλων τον Οκτώβριο του 331 π.Χ. Εδώ για πρώτη φορά ο σχηματισμός της φάλαγγας με σάριες και μικρές ασπίδες έλαβε χώρα και αναπτύχθηκε σε πλήρης έκταση μίας που το ανοιχτό επίπεδο πλάτωμα προσφέρονταν για την γενικευμένη χρήση της ιδιαίτερης αυτής στρατιωτικής τεχνικής. Αν και ο Αρριανός αναφέρεται στην χρήση σάρισας στην μάχη των Γαυγαμήλων (Αναβ. 3.14.3) για την μάχη στον Υδάσπη ποταμό δεν κάνει κάποια ιδιαίτερη σχετική νύξη. Από την άλλη πλευρά τίποτα δεν μας εμποδίζει να στηριχθούμε στα γραπτά του Διόδωρου ο οποίος για το ίδιο γεγονός αναφέρει ότι οι Έλληνες επιτέθηκαν στο Ινδικό πεζικό με σάριες (Διοδ. 17.87-88) πράγμα που διασταυρώνεται με την πληροφορία του Πολύβιου πως το έδαφος που δόθηκε η μάχη ήταν επίπεδο και αμμώδης (Polyb.18.31.2-6).

Τα μειονεκτήματα της φάλαγγας με σάριες ήταν σημαντικά κάτι που ο Αλέξανδρος το είχε επισημάνει από νωρίς. Για αυτό τον λόγο η φάλαγγα χρησιμοποιούνταν σε συγκεκριμένες περιπτώσεις όταν το αποτέλεσμα της χρήσης της ήταν εξασφαλισμένο

από τις τοπογραφικές συνθήκες και όχι μόνο. Η κινητικότητα της Μακεδονικής φάλαγγας ήταν μειωμένη καθώς οι στρατιώτες ήταν υποχρεωμένοι να κρατούν με τα δύο τους χέρια το μακρύ δόρυ και επιπλέον το ίδιο το μήκος της σάρισας δεν άφηνε πολλές δυνατότητες ευελιξίας και ταχέων ανασχηματισμών κατά τα παραγγέλματα. Αυτό γίνονταν φανερό στις περιπτώσεις πλευρικών προσβολών όπου οι στρατιώτες των πλαϊνών σειρών ήταν σχεδόν αδύνατον να αλλάξουν ταυτόχρονα μέτωπο και να αντιμετωπίσουν την προσβολή με επιτυχία. Γενικά η φάλαγγα μπορούσε να αποδώσει μόνο σε έναν άξονα κίνησης και μόνο με μία φορά κάθε φορά. Η φάλαγγα επίσης κινδύνευε από εύκολη διάσπαση γραμμών όταν για κάποιο λόγο οι εξωτερικές γραμμές διασπώνταν. Τέλος απαιτούσε ιδιαίτερες εδαφικές προδιαγραφές για να κινηθεί με επιτυχία δηλ. επίπεδο έδαφος. Για τον λόγο αυτό δεν χρησιμοποιήθηκε στις κρίσιμες μάχες του Γρανικού και της Ισού αφού οποιαδήποτε απόπειρα σαρισοφόρων να επιχειρήσουν προγεφύρωμα στις απέναντι κατακόρυφες όχθες έχοντας τα δύο τους χέρια απασχολημένα (όχι δυνατότητα προφύλαξης με ασπίδα) και παραπαίουσα ισορροπία ήταν καταδικασμένη την ώρα μάλιστα που θα δέχονταν τα χτυπήματα των αντιπάλων τους. Δεν είναι τυχαίο που την μοναδική φορά που επιχειρήθηκε πέρασμα οχυρωματικού ορύγματος με Λακεδαιμόνιους σαρισοφόρους από τον Σπαρτιάτη Μαχανίδα στην μάχη της Μαντινείας το 207π.Χ εναντίον των Αχαιών με αρχηγό τον Φιλοποίμενα (Polyb. II.15.6-16.6) τα αποτελέσματα ήταν καταστρεπτικά. Οι Λακεδαιμόνιοι φαλαγγίτες γνώρισαν τον θάνατο.